תחת אש עזה פתח הרופא הצבאי את גרונו של מפקד הצנחנים מאיר הר־ציון, החדיר אליו צינור מתכת – והצילו ממוות בטוח

הצנחן קרוע הגרון התחיל לנשום שוב

תחילה נשמעה הזעקה, כליבו של שדה הקרב: „דוקטור, בוא! שוכב שם פצוע קשה ליד הקיר...״ ד״ר מריס אנקילביץ מיהר למקום והבחין בחישוד באחד המפקדים הקרביים הנערצים ביותר בצה״ל, סרן הצנחנים מאיר הר־ציון, שוכב בשלולית של דם. גרונו היה קרוע מסיוור, שחדר לצווארו ונשאר תקוע בתוכו. ד״ר אנקילביץ, שהיה זה לו הקרב הראשון בחייו, לא איבד את עשתונותיו. הוא רכן במהירות אל הר־ציון, גילה את הפצע והבחין מיד בנפיחות גדולה, שנגרמה מפגיעה אנושה בעורק הצוואר. הפגיעה פתמה את פסקנות הנשימה של הפצוע, עד חנק. ברגעי הבזק שלאחר מכן ביצע ד״ר אנקילביץ, גלוי מול אש האויב, את המבצע המזהיר ביותר בתולדות הרפואה הצבאית הישראלית.

היה זה באחד החודשים האחרונים של שנת 1956. הירדנים ביצעו מעשי רצח, שזיעזעו את הישוב. המעשים החמורים הביאו אחריהם פעולות תגמול מוחצות. באחת מפעולות אלה, הקרב על משטרת אל-ראהווה, ביצע ד״ר אנקילביץ את המעשה, עליו זכה לאחר מכן בציון לשבח, שניתן לו על-ידי ראש המטה הכללי דאז, משה דיין.

בציון לשבח נאמר:

„הנני לציין לשבח את סגן מוריס אנקילביץ על בצעו ניתוח לפצוע אנוש בתנאי קרב, תוך גילוי אומץ לב למופת״.

ד״ר אנקילביץ נולד 26 שנה קודם לכן, בברסלאו שבגרמניה. השם שנועד לו על-ידי אביו היה משה, אבל הפקידים הגרמניים „גירמנו״ את השם היהודי ורשמו בפנקס הלידה — מוריץ. „בגרמניה״, אומר אנקילביץ — כיום רופא מצליח בבית החולים תל השומר, — „היה לאבי בית-מסחר משגשג, שאישפר חיים טובים להורי, לי ולאחותי הבכירה. אבל בשנת 1933 נאלצנו, עם עליית הנאצים, לעזוב את עיר מולדתי ולברוח לצרפת״. בצרפת התיישבה משפחת אנקילביץ בטולוז ומוריץ בן השנתיים וחצי הפך למוריס. בבית ספר מוריס אווירה יהודית וערכי ציונות („אבי היה בארץ״, הוא מספר, „בשנת 1925, וחזר לאירופה כדי לשאת את אמי״). הוא ידע מאז ומתמיד, כי באחד הימים יעלה לארץ-ישראל ויבנה שם את חייו.

● מכתבי הנזירות מיטיפים להגיע

ד עייה לארץ הוגשמה רק כעבור חמש-עשרה שנה. בינתיים פרצה באירופה מלחמת העולם השניה ושפחת אנקילביץ נאסרה על-ידי הגרמנים ונשלחה למחנה ריכוז. „כולנו ניצלנו״, מספר מוריס, „תודות לאחותי הקטנה שרה. משפחתנו נאסרה ועמדה להישלח מיד לעבודת כפיה. אלא שאז היה עדיין בתוקפו חוק ממשלת ווישי, ששיחרר נשים הרות ומשפחותיהן ממאסר. אמי הרתה או את אחותי שרה ותודות לה ניצלנו כולנו״.

בחודשים שלאחר מכן הצליחה המשפחה להסתתר בכפרים ליד טולוז, ומוריס הקטן הסתיר את זהותו האמיתית בלמדו בבית-ספר תחת שם נוצרי.

אחרי המלחמה שב מוריס להיות יהודי כדת וכדין ואף השתתף באיפן פעיל מאד בתנועת הצופים היהודית בצרפת. כשסיים את בית הספר התיכון עמד בפני פרשת דרכים. לפניו עמדו שלוש אפשרויות: להיות סוחר כמו אביו; להיות כלכלן, או להיות רופא. לבסוף בחר ברפואה, אולי בהשפעת דודו הרופא, שהיה מבקר בביתו יחד עם מכשיריו הרפואיים, אשר עשו על מוריס רושם רב. בחירת לימודי הרפואה לא היתה דבר קל בשביל מוריס, משום שמשפחתו חייתה אותו זמן בדוחק. למרות זאת, הסכים אביו לתמוך בו במשך שבע שנים, עד שסיים את הלימודים וקיבל את ההסמכה.

שנות הלימודים היו גם שנות התקשרות נפשית למקצוע החדש. כשנכנס מוריס לפאקולטה לרפואה, לא היה לו קשר נפשי למקצוע. במשך הזמן, אחרי שנות עבודה עם חולים, הוא הגיע למסקנה, כי לא שמח בבחירתו. זמן קצר לאחר גמר לימודיו, כשניתנה לו אפשרות לעבוד עבודה מעשית בבית-חולים ליד טולוז, הוא הוכיח את עצמו כרופא מוכשר, ועד היום הוא מקבל מכתבים מן הרופאים והנזירות, שעבדו במחצתו באותו זמן.

מה ממריץ רופא צעיר ומצליח מאד לוגנות את המרפאות, שרק עתה קנה בהן דריסת רגל, לעזוב הכל ולעלות לארץ-ישראל? „קודם כל, כפי שאמרתי״, עונה מוריס בחיוך, „הרקע הציוני של משפחתי. שניה, האידיאליזם בגראה שבוע בדמי. מאז ימי ילדותי חונכתי על ברכי התורה והתלמוד. כשגמרתי את הלימודים, ידעתי שאם אמשיך לחיות בצרפת, אתבולל באחד הימים. לא רציתי שדבר כזה יקרה והחלטתי לעזוב הכל ולעלות לארץ״.

● הצנחנים סבלו רק מהצטננויות

ה פגישה הראשונה עם הארץ לא היתה מעודדת ביותר. ד״ר אנקילביץ הגיע לנמל („שילמתי בעצמי את הנסיעה לארץ״), אבל לא נמצא שום סבל שיסכים לשאת את חפציו. הרופא הצעיר בעצמו נעלב עמוקות ופנה להנהלת הנמל. לבסוף, אחרי תחינות ותביעות, הסכים מישהו להעביר את מטלטליו. „זאת הייתה קבלת פנים גסה מאד״, הוא נזכר בצער.

כמה שבועות לאחר הגיעו לארץ התגייס לצבא והוצב כרופא גדודי ביחידת הצנחנים. „לא רציתי לדחות את השרות״, הוא אומר, „חשבתי לגמור עם זה ולהתפנות לעבודה כרופא אזרחי, כדי לאפשר לכל משפחתי להגיע לארץ״.

כשהגיע למחנה הצנחנים, לא ידע עדיין עברית, אבל בעורת מעט המילים שעוד זכר ממי תלמוד-תורה הצליח להבין את דברי המפקד שהקביל אל פניו. המפקד הסביר לו, כי ידרשו ממנו השתתפות במבצעים הדורשים מאמץ ואומץ לב, ושאל אותו אם הוא מוכן לקראת תפקידו החדש. אנקילביץ היה מוכן לכל. מנוי וגמור היה עימו לא להיות סתם רופא, אלא להיתפר לקצין המעורה בחיי יחידתו ומשתתף במבצעיה, בחייה ובהווי שלה. עברית, כאמור, עדיין לא ידע וגם המקצוע יצר דיסטאנס מסויים בינו לבין החיילים. אבל מסתבר, שהרופא הצעיר הצליח בכל זאת בזמן קצר להפוך ממשקיף זר מן הצד, לחלק מוכר ובלתי נפרד של היחידה.

בד בבד עם היקלטותו בין הצנחנים (הם קראו לו בחיבה „דוקטור״) עבר מוריס אימונים מפרכים למדי. הפך למנהל מרפאה ונשלח לקורס קצינים. משם יצא כחניך מצטיין בדרגת סגן. בשובו ליחידה, חיכתה לו עבודה שגרתית. הצנחנים היו בדרך כלל בריאים, ולכל היותר סבלו מכאב ראש או מהצטננות. לרופא, שהספיק כבר להתנסות בעבודות רפואיות מסוכנות, לא הייתה כמעט עבודה.

זמן קצר לאחר הצטרפותו כרופא-קצין הגיעה שעתו הגדולה. בספטמבר 1956 נשלחה יחידתו לפעולת תגמול במשטרת אל-ראהווה. עם היחידה נשלח כמובן גם מוריס, שהייתה לו זאת, כאמור, טבילת האש הראשונה.

כמו כל רופא לא אהב מוריס את המלחמה. „אני אוהב את המקצוע״, אמר פעם למראיין, „ולא למדתי איתו בגלל הכבוד שהוא מנחיל. אבל צבא קיים כדי לעשות בדיוק את ההיפך ממה שעושה הרפואה. הצבא קיים כדי ללחום והוא שולח את האנשים הבריאים והחסונים להשמיד את האויב ולעיתים להיהרג. לעומת זאת, לומד הרופא להציל אנשים, שאין בהם כמעט רוח חיים, ואפילו כדי שימשיכו לחיות זמן קצר בלבד״.

● צינור מתכת בגרון הקרוע

מ כהנו הנדיר של אנקילביץ בא זמן קצר לאחר צאתו לקרב הראשון בו השתתף מימיו. הדוקטור פסע עם הכוח לעבר בניין משטרת אל ראהווה שאורותיו נצנצו מרחוק. בהתקרב הכוח לבניין, חדרה חוליית החבלה בעד הגדר החיצונית הפתוחה של המשטרה, חלפה את החצר והצמידה את חומר הנפץ אל שער הברזל הגדול של הבניין. שאר האנשים נותרו מאחור, ציפו לפריצת הדרך ולמתן האות לפעולת הטיהור של הבניין.

אותו רגע נפתחה אש מגג המשטרה. אחד הנפגעים היה מאיר הר-ציון שצנח ליד חומת האבן של צריח המשטרה.

אנשי הכוח לא התפנו לטפל בפצוע. לפני צאתם לפעולה חזרו בפניהם מפקדיהם על הוראות הקבע: אין לטפל בפצועים במהלך הקרב, אלא לעובם עד לגמר טיהור המקום. תפקיד הטיפול בפצועים הוטל על הרופא והחובשים בלבד.

רק כאשר נעשתה האש צפופה יותר וכוחותינו נמצאו כבר בתוך המשטרה, בעוד כוח הרתק מעסיק את עמדות האש הירדניות, שמע אנקילביץ את קריאת העזרה. בליווי חובש היא התקדם אל גדר חצר המשטרה ומצא חייל פצוע בבטנו. „היה לי תיק עם מכשירים״, נזכר אנקילביץ, „והתחלתי לחבוש ולהגיש עזרה. חובשים שפגשו אותי בדרך סיפרו לי, כי היו עוד פצועים שנחבשו ונשלחו״.

אחרי שגמר לטפל בכל הפצועים השאיר הוראות לחובשים והתקדם אל עבר הר-ציון, שנאק קשות ונחנק כמעט, כולו שטוף בדם. אחרי בדיקת חדר גילה, כאמור, את הפצע האנוש ואת הנפיחות והדם שסתמו את דרך הנשימה. הצעד הראשון היה אינסטינקטיבי כמעט: הרופא הכניס את ידו לפיו של החנוק וזכה... לנשיכה חמורה שפצעה את ידו. הנסיונות לפעור את פיו של הפצוע עלו בתוהו וד״ר אנקילביץ החליט לא לאבד את השניות היקרות. בהחלטה בזק לקח על עצמו לעשות את הלא-יאומן כמעט: לנתח את הפצוע לאור פנס קטן, גלוי מול מקלעו של האויב, שהמטיר על השטח כדורים.

מיד נמצא חייל שהחזיק את הפנס הקטן ודוקטור אנקילביץ שלף איזמל מנתחים ופתח את כל קני הנשימה מתחת לגרונרת. בפתח הגדול החדיר צינור מתכת מיוחד למקרים כאלה. פתחו של הצינור נשאר בחוץ, והוא סיפק אוויר לפצוע חסר ההכרה.

בימי מלחמת העולם למד אנקילביץ (בשורה הראשונה רביעי מימין) תחת שם נוצרי בדיר.

עם חברים (ראשון מימין) ועל אפניים — בנערותו, שהייתה נדושת מאורעות — עקב המלחמה. אנקילביץ ומשפחתו נילצו ממחנה הריכוז.

הצה״ל נויים אנקילביץ (ראשון מימין) שבועות מספר אחרי הגיעו ארצה, הוצב מיד כרופא באחד הגדודים של צה״ל.

הפצוע, סרן הצנחנים מאיר הר־ציון, נפגע אנושות בגרונו בפשיטה על משטרת אל־ראהווה.

עם אשתו, דליה, בת כפר גלעדי.

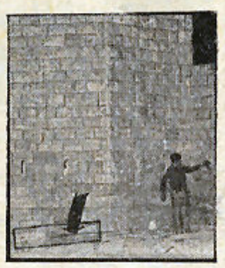

כאן בוצע הניתוח (חץ) תחת מטר כדורים. התמונה משמאל (אנקילביץ נראה מגבו) צולמה דקות מספר אחרי הניתוח.

● „נתתי הוראה לאחיו כי – והתעלפתי״

ב אחד מימים אלה ישבתי בביתו של ד״ר מוריס אנקילביץ, שהפך לאחרונה למוריס אגמון, והעליתי איתו נשכחות. „אינני יודע מה נזכרתם בי עכשיו, כעבור כמה? רגע... שש... שבע שנים. הפרטים של הסיפור הזה כבר נשכחו ממני.

בעת ניתוח. ד״ר אנקילביץ, כיום חירורג׳משתלם בתל השומר ניחם את מאיר הר־ציון בהחלטיות ובהצלחה רבה, למרות התנאים וקומדות שהיה זה הניתוח הצמאי הראשון שלו. הדבר הופך לזכרון מיוחד. אינני יכול להיכנס לאטמוספירה של אותם ימים. הפעולה ששעיתי הייתה כשלעצמה פעולה רגילה ולא מסובכת וכל המיוחד היה בזה, ששעיתי אותה בשדה הקרב, מול אש. המעשה הפך לאגדה, שהרבה מפרטיה אינם נכונים. אומרים, למשל, שהכנסתי לתוך גרונו של מאיר קנה של עוזי. האמת הפחות רומנטית היא, שהיו לי בתיק כל הכלים הדרושים״.

לדעתו של מוריס, צריך כל רופא להעריך מצב במהירות הבזק ולדעת לפעול מיד. „הפקידו של רופא הוא להציל חיים״, הוא משעים. „זה כל מה שמבקשים מאתנו ולשם כך ישנן מספר פעולות שצריך לדעת לעשותן. רופאים המבצעים ניתוחים מהירים לאחר תאונת דרכים עושים שיקולים כאלה לעתים קרובות מאד. לדעת להחליט מה לעשות ומיד — זהו חלק מן המקצוע הרפואי. במיוחד זהו חלק השוב של החירורגיה. בלי זה אני לא חושב שרופא יכול להיות רופא טוב״.

מאז המבצע המשיך ד״ר אנקילביץ לשמש כרופא צבאי, ואף השתתף במבצע סיני. את חוויותיו הקצרות ממבצע זה הוא כתב בסיפור, שפורסם בקובץ סיני. באותו סיפור אומר מוריס, כי כבר ב יום הראשון למבצע ידע על-פי התדריך שקיבל ועל-פי המחח הגבוה של הקצינים, שפלוגתו עומדת לצנוח בסיני. בו ביום נקראו כל אנשי גדודו למסדר, ומיד לאחר מכן הוטבו בהחרגשות רבה לתוך חצי-האי.

„בשעת הצניחה״, מספר מוריס, „שמעתי יריות בודדות, וראיתי מתחתי מאהל בדווי. היריות לא פגעו בנו, אבל כשהגענו לקרקע התברר, שיישנם נפגעי צניחה. העברנו אותם לגבעה עליה היינו צריכים להתמקם״. באותו לילה המשיכו הצנחנים לחפור עמדות, משום שחייהם היו תלויים במידת המהירות בה יצליחו להתבצר. למחרת בבוקר ירד לשטח פייפר, שעמד לפנות את אחד המבצעים שרגלו נשברה בצניחה. ד״ר אנקילביץ סיפל אישית בקשירת הפצוע בחוט המטוס, אלא שבאותו הרגע הופיעו מגים מצריים, שירו צרור פגזים ופצעו אותו. „ניסיתי לקום״, כותב אנקילביץ, „אך התקשיתי. נפגעתי! לבסוף קמתי איך שהוא ורצתי אל החובש. ראיתי שגם הוא נפגע ברגל. המשכתי לרוץ אל המטוס. כדי להוציא את הפצוע שבתוכו״. וכך, פצוע בעצמו, הוא הצלית לחלץ במאמץ עליון את הפצוע הקשור כתוך המטוס הבוער.

לאחר מעשה זה נפל אנקילביץ והרגיש לראשונה כאבים עזים בחזהו. „כעבור זמן״, הוא מספר, „אמרו לי כי נתתי להם הוראה כיצד לחבש בי והתעלפתי״. כשהתעורר כבר היה בתוך מטוס, שהחזירו מן הקרב. רק אז, תוך עייפות וחולשה, הסתבר לו כי ספג רסיסים מפגזי מג. „השתתפותי בסיני היתה קצרה עד מאד״, מסכם ד״ר אנקילביץ.

● רגע קטועה, שטף דם, כדור בכתף

מ ה עושה ד״ר מוריס אגמון כיום?

מ אני מתבונן בדיירתו החדשה ובספרייתו הקטנה, המכילה מלבד אנציקלופדיות וספרי רפואה גם רומנים בלשון הצרפתית וגם... את כל כתבי עגנון. „אני אוהב לקרוא״, אומר הד״ר, „ספרות יפה. היסטוריה. אני גם אוהב לטייל. כשהייתי בצופים בצרפת, עשיתי טיולים ארוכים באופניים (והוא שולף מאות תמונות, בהן הוא מצולם בחיק הטבע, רכוב על אופניו). אני אוהב מרחבים ושבע. אבל עכשיו יש לי שני ילדים, שמעסיקים אותי כמעט כל הזמן״. יש לו, כמובן, גם אשה. אשה יפה. שמה דליה (יזרעאלי) והיא בת כפר-גלעדי. הם נישאו בשנת 1959.

את הפגישה אתי קבע לי ד״ר אגמון בחדר המיון של בית-החולים תל-השומר. בו הוא עובד. כשהגעתי לשם ושאלתי כמה אחיות אדותיו, אמרו לי: „ד״ר אנקילביץ? הוא עסוק עכשיו״. מתברר, כי עבודה הרפואה מעסיקה אותו בשנים האחרונות יומם ולילה (הוא גר, אגב, בשכונת הרופאים שליד בית החולים וקופץ מפעם לפעם לבקר את חולין).

„עבודתו היא קשה״, אומר אחד מעוזריו בבית-החולים. „מגע עם חולים, עבודה עקבית של יום ולילה, תורניות, ניתוחים, טיפולים. הוא עובד בחירורגיה כללית, וגומר עכשיו את שנות ההשתלמות שלו כרופא מנתח. נוסף לזה, אם אינני טועה״, מוסיף עוזרו, „יש לו גם תפקידים צבאיים״. „כן״, מאשר מוריס, „כמו שאתה רואה, לא גמרתי עם הצבא. המשכתי להיות רופא-צבאי ועכשיו אני כבר רב-סרן״.

הוא עובד בחירורגיה כללית ואליו מגיעים כל מקרי הניתוח השופטים.

„אני מטפל במצבים אנטומים״, הוא מסביר, „רגל קטועה אחרי תאונת דרכים, שטף דם של פצוע, חייל שקיבל כדור בבטן. זאת העבודה היומיומית שלי״.

יש, כמובן, גם ימים קשים במיוחד. ימים של תורנות בהם מבצע מוריס חמישה עד ששה ניתוחים. לפני זמן מה, למשל, הופיעו אצלו 18 חיילים, שהתפסו עם משאית. ביניהם היו גם חמישה מקרים קשים. כשיש לו מצב כזה, הוא צריך קודם כל למיין את החולים. לקבוע במהירות את דרגות הפציעה, ולהתחיל לטפל בהם בהתאם לדחיפות הדרושה. הטיפול והניתוח קובעים לא פעם את גורלו של הפצוע.

* * *

ב ימים אלה נגמרת תקופת ההשתלמות שלו, שנמשכה שש שנים, ועכשיו הוא עומד לקבל את התואר — מומחה לחירורגיה. אגב, אל החירורגיה פנה רק לאחר שנכנס לעבוד בבית-החולים. קודם לכן לא היה לו נסיון חירורגי רב.

העובדה המפתיעה, המצטרפת לשאר הנסיבות יוצאות הדופן במבצעו של מוריס אנקילביץ: הניתוח שעשה להר־ציון בשדה-הקרב היה גם הניתוח העצמאי הראשון שעשה בחייו.

כחבה שניה בסדרה על כמה מהמבצעים האישיים הנועזים ביותר של צה״ל ועל מעשי גיבוריהם כיום

● מאת משה נתן ●